

В. Д. Мішалов
Т. В. Хохолєва
В. Т. Бачинський
В. В. Войченко
Г. Ф. Кривда
Є. Я. Костенко

СУДОВА МЕДИЦИНА

ПІДРУЧНИК

За загальною редакцією професора В. Д. Мішалова

100 РОКІВ

СТАБІЛЬНІСТЬ • ДОСКОНАЛІСТЬ • ВІДДАНІСТЬ
VIRTUS • EXCELLENTIA • FIDELITAS

2018

УДК 61:34

С 89

Рекомендовано до друку вченою радою Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика (протокол № 7 від 13 вересня 2013 р.)

Авторський колектив:

МІШАЛОВ Володимир Дем'янович – завідувач кафедри судової медицини Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, Голова Експертної проблемної комісії МОЗ і НАМН України «Судова медицина. Патологічна анатомія», доктор медичних наук, професор;

ХОХОЛЕВА Тамара Володимирівна – доцент кафедри судової медицини Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, кандидат медичних наук, доцент.

БАЧИНСЬКИЙ Віктор Теодосович – завідувач кафедри судової медицини та медичного правознавства ДВНЗ «Буковинський державний медичний університет», начальник КМУ «Бюро судово-медичної експертизи Департаменту охорони здоров'я Чернівецької ОДА», доктор медичних наук, професор;

ВОЙЧЕНКО Валерій Володимирович – начальник КЗ «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи» Дніпропетровської обласної ради, голова Асоціації судових медиків України, кандидат медичних наук, доцент;

КРИВДА Григорій Федорович – завідувач кафедри судової медицини і права Одеського національного медичного університету, начальник КУ «Одеське обласне бюро судово-медичної експертизи», доктор медичних наук, професор;

КОСТЕНКО Євген Якович – завідувач кафедри ортопедичної стоматології ДЗ «Ужгородський національний університет», голова Асоціації судових стоматологів України, доктор медичних наук, професор.

Рецензенти:

Л. Л. Голубович – професор кафедри патологічної анатомії і судової медицини Запорізького державного медичного університету, доктор медичних наук, професор.

О. В. Филипчук – завідувач відділення судово-медичної криміналістики ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», доктор медичних наук.

УДК 61:34

С 89 В. Д. Мішалов, Т. В. Хохолева, В. Т. Бачинський, В. В. Войченко, Г. Ф. Кривда, Є. Я. Костенко (за загальною редакцією В. Д. Мішалова). Судова медицина. Підручник. – Київ, 2018. – 575 с. [+167 іл.]

ISBN 978-966-2214-22-2

ISBN 978-966-2214-22-2

© В. Д. Мішалов, 2018

© Т. В. Хохолева, 2018

© В. Т. Бачинський, 2018

© В. В. Войченко, 2018

© Г. Ф. Кривда, 2018

© Є. Я. Костенко, 2018

За останні 5 років відбулося ряд змін в українському законодавстві, в системі судової експертизи України, судова медицина збагатилася новими науковими даними стосовно ідентифікації особи і травмуючого предмету, способів визначення давності настання смерті, виникла потреба ефективної документальної фіксації судово-медичних проявів заподіяння катувань і мордувань у форматі «Стамбульського протоколу» і ін. Все це і спонукало до створення підручника, зміст якого мав відповідати потребам сучасного стану підготовки студентів чи лікарів-інтернів, що навчаються зі спеціальності «судово-медична експертиза», основним положенням теорії та практики судової медицини.

Видання підручника «Судова медицина» підготовлено відповідно до навчальної програми з судової медицини для вищих медичних навчальних закладів України до і післядипломної освіти IV рівня акредитації. У підручнику викладений сучасний стан судово-медичної науки й можливості судово-медичної практики, представлено організаційно-методичні засади виконання судово-медичної експертизи основних об'єктів. Особлива увага для підготовки майбутніх лікарів судово-медичних експертів була надана таким темам, як «Судово-медична танатологія», «Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників», «Ушкодження тупими предметами» з акцентом на порядок опису ушкоджень, «Судово-медична експертиза вогнестрільних ушкоджень», «Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку», «Ідентифікація особи та методи її проведення», «Введення в судову стоматологію та процесуальні основи судово-стоматологічної експертизи» і «Ідентифікація особи та методи її проведення».

Розраховано на студентів медичних та стоматологічних факультетів, лікарів-інтернів зі спеціальності «судово-медична експертиза», лікарів судово-медичних експертів, підручник може бути корисним для працівників слідчих та правоохоронних органів.

ПЕРЕДМОВА

У вищих медичних навчальних закладах України до- і післядипломної освіти судова медицина залишається однією з обов'язкових дисциплін, необхідною для підготовки фахівця будь-якої лікувальної спеціальності, зокрема – лікаря судово-медичного експерта.

До завдань судової медицини входять вивчення й розробка питань медичного й біологічного характеру стосовно до потреб слідчої й судової практики при розслідуванні й судовому розгляді карних і цивільних справ. Об'єкти її дослідження – живі особи, трупи, речові докази, матеріали слідчих і судових справ. Приводами до проведення судово-медичної експертизи цих об'єктів, в основному, є різні види зовнішнього впливу на людину, що приводять до розладу її здоров'я або до смерті. В усіх подібних випадках судово-медичному експерту доводиться встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між діючим на людину фактором і наслідками, що призвели до настання смерті, втрати працездатності, розладу здоров'я та ін., а при необхідності – вирішувати ряд інших спеціальних питань: ідентифікувати особу чи знаряддя злочину, встановлювати можливість заподіяння ушкодження при певних обставинах, визначати давність нанесення ушкоджень і т.п.

Основною метою викладання судової медицини є навчання студентів усіх факультетів та лікарів-інтернів зі спеціальності «судово-медична експертиза» теоретичним і практичним питанням судової медицини в об'ємі, що є необхідним для успішного виконання обов'язків фахівця при проведенні первинних слідчих дій; ознайомлення студентів та лікарів-інтернів з морфологічними особливостями перебігу патологічних процесів при механічній травмі та деяких екстремальних станах, правовою регламентацією й організацією судово-медичної експертизи, а також з відповідальністю лікарів за професійні та професійно-посадові правопорушення.

Висновок судово-медичного експерта є одним із джерел доказів у слідчому й судовому процесах. У зв'язку із цим, судово-медична експертиза має істотне значення у боротьбі зі злочинами проти життя й здоров'я громадян.

Згідно зі статтею 71 Кримінально-процесуального кодексу України, що вступив у дію з 13.04.2012 р. «...спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками ... і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок». Саме ці положення законодавства офіційно роблять обов'язковим викладання судової медицини для студентів вищих медичних навчальних закладів, оскільки лікаря будь якого профілю можна залучати як потенційного експерта.

За останні 15 років в Україні вітчизняними авторами були видані і користуються попитом ряд підручників і посібників з судової медицини. У першу чергу слід назвати такі: Завальнюк А. Х. «Судова медицина: Курс лекцій» (2000); Лісовий А. С., Голубович Л. Л., Мішалов В.Д., Голубович П. Л. «Судова медицина в рисунках, схемах, таблицях». Навчальний посібник (2007); Лісовий А. С., Голубович Л. Л., Голубович П. Л. та ін. «Судова медицина». Підручник (2008); Герасименко

О. І. «Судово-медична експертиза» (2007); Михайличенко Б. В. «Судова стоматологія. Підручник для студентів стоматологічних факультетів медичних вузів» (2004) і підручник «Судова медицина» (2011), Тагаєв Н. Н. «Судебная медицина: 2-е издание» (2012), Бабанін А. А., Мішалов В. Д., Біловицький О. В., Скребкова О. Ю. «Судова медицина» (2012); Бачинський В. Т., Кулик О. Ф., Савка І. Г., Ванчуляк О. Я. «Первинний огляд трупа на місці виявлення» (Навчально-методичний посібник) (2012); Филипчук О. В., Гуров О. М. «Судово-медична криміналістика». Підручник (2013) та інші.

Однак, за останній час судова медицина збагатилася новими науковими даними стосовно ідентифікації особи і травмуючого предмету, способів визначення давності настання смерті, виникла потреба ефективної документальної фіксації судово-медичних проявів заподіяння катувань і мордувань у форматі «Стамбульського протоколу» і т.п. Все це і спонукало авторський колектив до створення підручника, в якому були враховані нові результати судово-медичної науки, а також зміни, що відбулися в українському законодавстві і в системі судової експертизи України за останні 5 років. При цьому, виходячи зі значного науково-педагогічного та практичного (експертного) досвіду авторів, особлива увага для підготовки майбутніх лікарів і, зокрема – лікарів судово-медичних експертів, була надана темам «Судово-медична танатологія», «Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від механічних чинників», «Ушкодження тупими предметами» з акцентом на порядок опису ушкоджень, «Судово-медична експертиза вогнепальних ушкоджень», «Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку», «Ідентифікація особи та методи її проведення», «Введення в судову стоматологію та процесуальні основи судово-стоматологічної експертизи» і «Ідентифікація особи та методи її проведення».

З урахуванням безпосередньої участі В. Д. Мішалова у написанні частини розділів підручника «Судова медицина» (Бабанін А. А., Мішалов В. Д., Біловицький О. В., Скребкова О. Ю.). Сімферополь: вид. «НАТА», 2012, їх матеріали були використані у підручнику «Судова медицина», 2018 за зальною редакцією Мішалова В. Д.

Підручник «Судова медицина» підготовлено відповідно до діючих навчального плану та програми з судової медицини для ВМНЗ України додипломної освіти (2015) та післядипломної освіти (2016) ІУ рівня акредитації. Отже, він відповідає потребам сучасного стану підготовки студентів медичних університетів та лікарів-інтернів основним положенням теорії та практики судової медицини. Керуючись підручником, студент медичного університету або лікар-інтерн, що навчається зі спеціальності «судово-медична експертиза», може самостійно вивчати основні положення теорії та практики судової медицини, з дозволу слідчого та під керівництвом викладача чи куратора бази стажування бюро судово-медичної експертизи виконувати окремі фрагменти експертиз, складати необхідні документи.

Розраховано на студентів медичних та стоматологічних факультетів, лікарів-інтернів, що навчаються за спеціальністю «судово-медична експертиза», лікарів судово-медичних експертів, підручник може бути корисним для працівників слідчих та правоохоронних органів.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, СИСТЕМА І МЕТОД СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ. ІСТОРІЯ ЇЇ РОЗВИТКУ. ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ.....	8
Тема 1. Поняття, предмет і завдання судової медицини. Система і метод судової медицини. Стислі відомості з історії її розвитку.....	8
Тема 2. Процесуальні та організаційні основи судово-медичної експертизи в Україні.....	15
Тема 3. Введення в судову стоматологію та процесуальні основи судово-стоматологічної експертизи.....	30
РОЗДІЛ 2. СУДОВО-МЕДИЧНА ТАНАТОЛОГІЯ. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТРУПА	34
Тема 4. Судово-медична танатологія	34
Тема 5. Визначення давності настання смерті	57
Тема 6. Огляд трупа на місці події	80
Тема 7. Судово-медичне дослідження трупа	90
Тема 8. Судово-медична експертиза трупів новонароджених	115
Тема 9. Судово-медична експертиза трупа у випадку наглої смерті. Раптова смерть дітей	138
Тема 10. Оформлення судово-медичної документації	160
РОЗДІЛ 3. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА УШКОДЖЕНЬ ТА СМЕРТІ ВІД МЕХАНІЧНИХ ЧИННИКІВ	164
Тема 11. Загальні питання судово-медичної травматології	164
Тема 12. Ушкодження тупими предметами	171
Тема 13. Ушкодження гострими предметами	223
Тема 14. Судово-медична експертиза транспортної травми	230
Тема 15. Ушкодження при падінні з висоти	267
Тема 16. Судово-медична експертиза вогнестрільних ушкоджень	273
Тема 17. Причини смерті при механічній травмі. Встановлення прижиттєвості та давності ушкоджень	318
Тема 18. Здатність до здійснення активних дій при смертельних ушкодженнях	321
РОЗДІЛ 4. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА УШКОДЖЕНЬ ТА СМЕРТІ ВІД ГОСТРОЇ ГІПОКСІЇ	323
Тема 19. Розлад здоров'я і смерть у результаті кисневого голодування. Механічна асфіксія ..	323
РОЗДІЛ 5. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА УШКОДЖЕНЬ ТА СМЕРТІ ВІД ДЕЯКИХ ФІЗИЧНИХ ЧИННИКІВ	354
Тема 20. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії крайніх температур	354
Тема 21. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії атмосферної та технічної електрики	362
Тема 22. Судово-медична експертиза ушкоджень від дії променевої енергії. Особливості дії лазеру на біологічні тканини	372
Тема 23. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії різко зміненого барометричного тиску	377

РОЗДІЛ 6. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА УШКОДЖЕНЬ ТА СМЕРТІ ВІД ДІЇ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН	380
Тема 24. Загальні відомості про отрути, механізм їх дії та основи судово-медичної діагностики отруєнь	380
Тема 25. Судово-медична діагностика отруєнь різними групами отрут	384
РОЗДІЛ 7. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА УШКОДЖЕНЬ ТА СМЕРТІ ВІД ДІЇ ІНШИХ ЧИННИКІВ	398
Тема 26. Судово-медична експертиза ушкоджень та смерті від дії біологічних чинників	398
Тема 27. Розлад здоров'я і смерть від голодування, фізичного перенапруження, психічної травми	403
РОЗДІЛ 8. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПОТЕРПІЛИХ, ЗВИНУВАЧУВАНИХ ТА ІНШИХ ОСІБ	407
Тема 28. Судово-медична експертиза встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, стану здоров'я та віку	407
Тема 29. Судово-медична експертиза статевих станів та статевих злочинів ...	443
Тема 30. Судово-медична експертиза у випадках жорстокого поводження з дітьми ...	458
РОЗДІЛ 9. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ТА МЕДИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ	464
Тема 31. Судово-медична експертиза речових доказів біологічного походження	464
Тема 32. Гістологічні методи дослідження в судово-медичній експертизі	488
Тема 33. Медико-криміналістичні дослідження об'єктів судово-медичної експертизи	504
Тема 34. Ідентифікація особи та методи її проведення	507
РОЗДІЛ 10. СУДОВО-МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА У СПРАВАХ ЩОДО ПРОФЕСІЙНИХ ТА ПОСАДОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	521
Тема 35. Судово-медична експертиза у справах щодо професійних та посадових правопорушень медичних працівників	521
ДОДАТКИ: Алгоритми досліджень і порядок опису ушкоджень	529
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЗЧИК	
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	